

מלאכת לש

מקור הדין בגדר איסור גיבול

במשנה התירו בית הלל נתינת מים מבעוד יום ומוכח שנתינה בשבת עצמה אסורה

1. תלמוד בבלי מסכת שבת דף יז עמוד ב

משנה. בית שמאי אומרים: אין שורין דיו וסמנים לצעזע וכרשינין למאכל בהמה אלא כדי שישורו מבעוד יום, ובית הלל מתירין משנתן את המים מבעוד יום.

בגמרא מובאת בריתא בה נחלקו האם יש איסור גיבול בעצם נתינת המים או רק בגיבול שלהם. ודעת רבי להחמיר.

2. תלמוד בבלי מסכת שבת דף יח עמוד א

גמרא. מאן תנא נתינת מים לדיו זו היא שרייתן ולא על פי שלל גיבול הדיו – זו היא שרייתן, והוי לשה דליה כהני, ומיחייב משום לש? – אמר רב יוסף: רבי היא, דתניא: אחד נותן את הקמח ואחד נותן את המים – האחרון חייב משום לש, שאם לא מלאכה, דברי רבי. רבי יוסי אומר: אינו חייב עד שיגבול.

הגמרא מסתפקת האם קולת רבי יוסי נאמרה גם בדברים שאינם ברי גיבול ומסיימת בדעה שבדברים שאינם ברי גיבול מודה ר' יוסי שמתחייב נתינת המים

אמר ליה אביי: ודילמא עד כאן לא קאמר רבי יוסי – אלא בקמח דבר גיבול הוא, אבל דיו דלאו בר גיבול הוא – אימא ליחייב כבר בנתינת המים כי בכך הושלמה התערובת! – לא סלקא דעתך, דתניא: אחד נותן את האפר לזו צי גיבול הוא ואחד נותן את המים – האחרון חייב, דברי רבי. רבי יוסי ברבי יהודה אומר: עד שיגבול. ודילמא: מאי אפר – עפר, דבר גיבול הוא לטיט של צנן. – והתניא: אפר, והתניא: עפר תחתי מתניתא, חלל דאפר וחלל דעפר! – מידי גבי הדדי תניא חלל תניא כתי חילל, וחלל תניא כתי אשעיא, וחלל מנייהו תניא לעפר כללון אפר?

אמנם במשנה נוספת מובא בפירוש שמואל לתת מים ואין בזה משום גיבול ומביאה בריתא שמשנה זו היא כדעת ר' יוסי. וכן דעת אביי שהחמיר בפירוש המשנה הקודמת

3. תלמוד בבלי מסכת שבת דף קנה עמוד ב

משנה.... ונותנין מים למורסן, אבל לא גובלין.

...אמר אביי: אמריה קמיה דמר, מתניתין מני? ואמר לי: רבי יוסי בר יהודה היא, דתניא: אחד נותן את הקמח ואחד נותן לתוכו מים – האחרון חייב, דברי רבי. רבי יוסי בר יהודה אומר: אינו חייב עד שיגבול. –

דילמא עד כאן לא קאמר רבי יוסי בר יהודה התם – אלא קמח דבר גיבול הוא, אבל מורסן דלאו בר גיבול הוא – אפילו רבי יוסי בר יהודה מודה? – לא סלקא דעתך, דתניא בהדיא: אין נותנין מים למורסן, דברי רבי. רבי יוסי בר יהודה אומר: נותנין מים למורסן.

דעות הראשונים

החוב בגיבול ודבר שאינו מתגבול איסורו מדרבנן

כר' יוסי במשנה המאוחרת

דעת הרמב"ם שבאפר שאינו בר גיבול אין אפשרות לחיוב מהתורה כלל

4. רמב"ם הלכות שבת פרק ח הלכה טז

...הלש כגורגרת חייב והמגבל את העפר הרי זה תולדת לש... ואין גיבול באפר ולא בחול הגס ולא במורסן ולא בכיוצא בהן,

והנותן זרע שומשמן או זרע פשתן וכיוצא בהן במים חייב משום לש, מפני שהן מתערבין ונתלין זה בזה.

המ"ם מוסיף שלרמב"ם יש איסור דרבנן בנתינת מים בדבר שהוא בר גיבול

5. מגיד משנה הלכות שבת פרק ח הלכה טז

והטעם משום דאינו בר גיבול ולכך אפי' יגבול לא יהא בו חיוב אלא אסור מדבריהם ומתוך כך הותר נתינת מים ואם היה גיבולו דבר תורה היה אסור נתינת מים מדבריהם.

וכן יש גם לרמב"ם איסור דרבנן בגיבול אפר

6. רמב"ם הלכות שבת פרק כא הלכה לד

המורסן אף על פי שאינו ראוי לגבול אין גובלין אותו שמא יבוא לגבול העפר וכיוצא בו,

סיכום דעת הרמב"ם

- מלאכת לש היא בגיבול ולא בנתינת המים.
- גם בדבר שאינו בר גיבול יש איסור דרבנן בגיבולו אך אי אפשר להגיע בו לאיסור תורה.
- בדבר שהוא בר גיבול יש איסור דרבנן בנתינת המים.

החוב בגיבול אך דבר שאינו מתגבול לגמרי מתחייב בנתינת המים

כחסור אביי לר' יוסי במשנה המוקדמת

לפי התוס' יש שלשה סוגי חומרים מבחינת יכולת הגיבול

7. תוספות מסכת שבת דף יח עמוד א

ואם תאמר והא' מורסן דאמר בפרק בתרא (דף קנה: ושם) דלאו בר גיבול הוא וקאמר התם ר' יוסי ברבי יהודה אינו חייב עד שיגבול וי"ל דהתם לגבי א' קמח קאמר דאינו בר גיבול אבל בר גיבול הוא טפי א' מדיו ולהכי לא מייתי מיניה הכא אדיו.

ודעת הראב"ד שם שבאפר מתחייב אפילו בנתינת המים וכן כתבו הרא"ש והרשב"א

+/השגת הראב"ד/ ואין גבול באפר ולא בחול. א"א כמדומה אני שטעה בזה שהוא סבור שאם נתן בהם מים וגבולן שאינו חייב משום לישא כמו שהוא חייב בזרע שומשמן וזרע פשתן, וזהו שבוש גדול שלא אמרו אפר אינו בר גיבול אלא שאינו מחוסר גיבול ובנתינת מים לבדה חייב. +

סיכום שיטת התוספות והראב"ד

שלש מדרגות בגיבול:

- קמח – בר גיבול ולכן אינו חייב עד שיגבול
- מורסן – אינו בר גיבול קצת ולכן אינו חייב בו עד שיגבול
- אפר ודיו – אינו בר גיבול כלל ולכן אסור כבר בנתינת מים.

החוב בנתינת המים

הלכה כרבי מחבירו

הריטב"א מסכים לתוספות באופן יישוב הסוגיות ובכל אופן פוסק הלכה כרבי שלעולם איסור הגיבול הוא בנתינת המים

8. חדושי הריטב"א מסכת שבת דף יח עמוד א

וי"ל דהוה דחינן הכא דדילמא שאני מורסן דהוי בר גיבול קצת, אבל [אפר] דלא הוי בר גיבול כלל דילמא מודה בה ר' יוסי בר יהודה. והלכתא

לישה בשינוי

בשיטת רבי יוסי שהחייב הוא בגיבול ניתן להקל בקלי בשינוי באופן הגיבול משא"כ לרבי שהחייב הוא בנתינה, לא יועיל שינוי בגיבול

12. תלמוד בבלי מסכת שבת דף קנה עמוד ב

תנו רבנן: אין גובלין את הקלי קמח של תבואה שנתיבשה כשקן קליות בתור, ואותו קמח לעולם מתוק, והוא קמחא לאכשנא, ועושין ממנו שתיאף משמן ומים ומלח שמערכין בו. ויש אומרים גובלין. מאן יש אומרים? אמר רב חסדא: רבי יוסי ברבי יהודה היא (ולא רבי לא מהני ליה שינוי למנחתה מים מחייב אפילו צמיו ללא כל גיבול, כדלמינן גבי מורסן, אבל לר' יוסי בר יהודה) דלמך עד שיגבל – האל גובלין כללית יד, כדמפרש ואזיל, ואזיל, ואזיל מילי האל דקא משני. והני מילי – הוא דמשני. היכי משני? אמר רב חסדא: על יד על יד. מעט מעט. והב"י להלן מבין שהיה זה הוא אפילו בבליה עבה של קלי.

ומביאה הגמרא שבבבליה רבה מועיל שינוי בסדר הנתינה

ושוין (כלומר גם בשיטת רבי יוסי אסור בנתינת המים) **שבוחשין** בתנור, להיווין גובלין. את השתית בשבת ושותים זיתום המצרי. והאמרת אין גובלין! לא קשיא, הא – בעבה אין גובלין, הא – ^אברכה צרכה צושין שאין זו לשה (כלומר אין ברכה לישא מהתורה אלא מדרבנן). והני מילי – הוא דמשני. היכי משני? אמר רב יוסף: בחול נותן את החומץ ואחר כך נותן את השתית, בשבת – נותן את השתית ואחר כך נותן את החומץ. ומבין הב"י שהיה זה אפילו בכמות גדולה.

לגבי מורסן אומרת הגמרא שמועיל שינוי שתי וערב וכן העברה מכלי לכלי

לוי בריה דרב הונא בר חייא אשכחיה לגבלא דבי נשיה שומר צהמות אכיו ומגבל מאכלן דקא גביל מורסן, על ידי שינוי. וספי ליה לתורה, בטש ביה דהא לטוי עלמא אלל לא גובלין תנו. אתא אבוה אשכחיה, אמר ליה: הכי אמר אבוה דאמך משמיה דרב, ומנו – רבי ירמיה בר אבא: גובלין מורסן על ידי שינוי, כדמפרש ואזיל, והוא דקא משני ולא מספין לתורי, אין מאמינן אוקו. ודלא לקיט בלישניה – ענל קטן שעדיין לא תומד לאכול מהלקיטין ליה. והני מילי דאמרו, דמועד לגבל מורסן. – הוא דמשני. היכי משני? אמר רב ימר בר שלמיא משמיה דאביי: שתי וערב פעם אחת מוליך המקל שתי, ופעם אחת ערב. והא לא מערב שפיר! – אמר רב יהודה: מנער לכולי (הוא מתערב מאלו).

מסיימת הגמ' שבבל היו נוהגים כר' יוסי ולא כרבי

... כתיב אפינקסיה דלוי: אמרית קדם רבי, ומנו – רבינו הקדוש, על דהו גבלין שתייתא בבבל, והוה צוח רבי, ומנו – רבינו הקדוש, על דהו גבלין שתייתא, ולית דשמיע ליה, ולית חילא בדיה למיסר – מדרבי יוסי ברבי יהודה. כל פלוגתיה דהוה קרי לעיל אף בעבה ועל ידי שינוי, והיו טהגין כמותו.

הב"י מסכם שבשתיית וקלי מותר לגבל מעט מעט אפילו בעבה. וברכה מותר לגבל הרבה על ידי שינוי בסדר הנתינה

13. בית יוסף אורח חיים סימן שכא אות יד ד"ה קמח של

ומשמע מגירסת הגמרא ומדברי רש"י דהוה שתיית זהו קלי. ולפי זה על יד על יד שרי לגבל לגמרי אפילו בעבה.

וברכה שרי אפילו טובא והוא שיתן השתית תחלה ואחר כך יתן את החומץ וכן כתב הר"ן (שם ד"ה ושוין) וכך הם דברי רבינו.

לדעת המ"מ שינוי סדר מועיל גם בעבה לעשות כמות גדולה

וכן כתב הרב המגיד בפרק כ"א (ה"ג) בשם הרמב"ן (קנו ד"ה גובלין) והרשב"א (ח' שם) אלא שחידש לומר דלרבי יוסי ב"ר יהודה בעבה נמי מותר אפילו טובא והוא שיתן השתית תחלה ואחר כך יתן את החומץ.

כרבי מחבירו, ושמעין מהכא שיש באפר משום גיבול לדברי הכל, ולא כמו שפירשו הר"ף והרמב"ם ז"ל.

וכן כתב התרומה שהאיסור בנתינת המים, ודין חרדל שהתירו מדובר שנתנו מים בערב שבת

9. ספר התרומה סימנים הלכות שבת סימן רכ

סימן רכ – דין מורסן לצורך פרתו או תרנגולין שאסור לתת מים בסובין בשבת כרבי דאסר פרק בתרא וסתם מתניתין דפרק קמא אין שורין דיו ואף סממנים כוותיה

...וצריך לומר הא דשרי לערב המשקה בחרדל או בשום בשבת היינו כשנותן המשקה מבעוד יום אבל בשבת אסור לתת מים או יין בחרדל או בשום שנשחקו מאתמול כדאיתא בירושלמי פרק כלל גדול הוא דשחקי תותא חייב משום דש דיהיב משקין חייב משום לש.

סיכום שיטת הריטב"א והתרומה

קמח, מורסן, אפר, דיו – לעולם החיוב הוא בעצם נתינת המים כרבי.

גיבול לשיטת התרומה – וכתב הביה"ל (שכא יא' אין מגבלין) שגם לשיטה זו יש חיוב גם בעצם הגיבול ולא אומרים שזו לישא אחר לישא וראה מהירושלמי שגם העורך חייב משום לש למרות שכבר נילוש 'משום דע"י העריכה מתייפה הלישה יותר'.

פסק השו"ע והרמ"א בגדר הלישה

השו"ע כתב בסתם כרמב"ם שהחייב הוא בגיבול והביא את התרומה כיש אומרים

10. שולחן ערוך אורח חיים הלכות שבת סימן שכא סעיף טז

שחלים (פי' שחלים בערבי תכא לשא"ר ובלע"ז קרישין) שדכן מערב שבת, למחר נותן יין וחומץ ולא יטרוף, אלא אלא מערב.

וכן שום שדכו מע"ש, למחר נותן פול וגריסין ולא יטרוף, אלא מערב.

הגה: וי"א דלא יערב בכף, אלא ביד (אור זרוע ומרדכי סוף פרק תולין).

המשך השו"ע ויש אומרים דהא דשרי לערב משקה בחרדל דוקא שנתנו מבעוד יום, אבל בשבת אסור לתת משקה בחרדל או בשום, הכתושים, משום לש.

הרמ"א מחמיר כספר התרומה שהחייב הוא בנתינת המים

11. דרכי משה הקצר אורח חיים סימן שכד

(א) ולי נראה מאחר שכתבתי לעיל סימן שכ"א (ארוך אות ג) פסק מהר"א (תרומת הדשן סי' נג) כדברי בעל התרומה (סי' רכ) לענין שום וחרדל הוא הדין דקיימא לן גם כאן כדברי בעל התרומה דחד טעמא הוא דדעת המתירים דכל מידי דלאו בר גיבול לא אמרינן ביה להחמיר בנתינת מים זהו גיבולו כמו שכתב המגיד משנה בפרק ח' (הט"ז) ולדעת האוסרים אמרינן דהוה גיבולו והוא אסור וכתב המגיד משנה בפרק ח' שכן דעת האחרונים ומאחר שפסק לעיל להחמיר נראה דגם כאן נקטינן לחומרא:

וכן כתבו להחמיר בא"ח (משפטים יד). **אול"צ** (ב לג ג)

עשיית 'טחינה' - ירקות שנידוכו במשקים שלהם

הגמ' מתירה הוספת דבש לירקות שנידוכו אם עושה זאת בשינוי

18. תלמוד בבלי מסכת שבת דף קמ עמוד א

איתמר, חרדל שלשו מערב שבת, למחר, אמר רב: ממחו בכלי משמע: זה שני ע"ג, אבל לא ביד דממחו ליה שפי טפי. אמר ליה שמואל: ביד, אטו כל יומא ממחו ליה ביד? מאכל חמורים הוא! - אלא אמר שמואל: ממחו ביד שאין זה דכחול, ואינו ממחו בכלי. אתמר, רבי אלעזר אמר: אחד זה ואחד זה - אסור, ורבי יוחנן אמר: אחד זה ואחד זה - מותר. ...

אמר מר זוטר: לית הלכתא ככל הנני שמעתתא, אלא כי הא דאתמר: חרדל שלשו מערב שבת, למחר ממחו בין ביד בין בכלי, ונותן לתוכו דבש. ולא יטרופן כדך שטרופן צליס כקערה כף, דכ טיפסא שמה כח אלא מערב. שחליים כשיין ששחקן מערב שבת, למחר - נותן לתוכו שמן וחומץ, וממשיך לתוכו אמיתא מיניא, ולא יטרופן אלא מערב. שום שריסקו מערב שבת, למחר - נותן לתוכו פול וגריסין, ולא ישחוק אלא מערב, וממשיך את אמיתא לתוכו.

- ומשמע שקיים איסור לישא גם בפירות שנילושו בלחות הטבעית שלהם ואסור להוסיף להם דבש וכד' אלא בשינוי.
- לדעת התרומה לעיל אין להוסיף מים בשבת אם לא נתן מים מערב שבת בשיעור שהרטיבו את כל חלקי הירק.

האור לציון סובר שדין הטחינה שונה כיון שמרקמו אחיד לא שייך בו לישא בהוספת מים ואינו כשום ושחליים שהמקום שלהם הוא גריסין

19. שו"ת אור לציון חלק ב - הערות פרק לג - דיני טוחן ולש בשבת הערה ז

ז. נראה שאיסור לש אינו אלא כשמדביק גרגירים זה לזה, וכמו בנותן קמח על מים, אבל לערב טחינה עם מים, מכיון שאינו מערב חלקים זה לזה, אלא שנותן מים כדי לדלל יותר את הטחינה, אין בזה משום לש. ומ"מ אם מערב חומס או שום ובצל וכדומה, ודאי שיש לחוש בזה משום לש, וצריך לשנות בסדר הנתינה ובאופן הבחישה וכמו שנתבאר לעיל בבאורים לתשובה ה', ע"ש.

הרב אלישיב סובר שמותר לעשות טחינה אך יש לעשות בשינוי כדין בלילה רכה

20. דרשו סימן שכא הערה 102

(לאחר שהביאו דברי האול"צ כתבו:) **וכן דעת הגרי"ש אלישיב** (הלכות שבת בשבת ח"א פ"ג ס"ז) אלא שהוסיף שיש ליתן בה מים עד שתהא עשויה כבלילה רכה הנשפכת מכלי אל כלי, שבאופן זה אין המים מחברים את העיסה אלא רק מדללים אותה, וכן יש לגבל את העיסה בשינוי, כגון שיערב אותה באצבע או באופן של שתי וערב. ואף על פי שבמהלך הכנת הטחינה נדבקים הגושים זה לזה, מכל מקום כיון שאינו מעוניין בדיבוק הגרגירים, שהרי עתידים הם להיפרד זה מזה, ואין כוונתו אלא לרככה, אין בזה איסור.

ובשש"כ (ח נ) בתחילה עכתב לאסור והוסיף שבשעת צורך יש להקדים נתינת כל המים ולתת לתוכה את הטחינה הגולמית ובנוסף לערב בשינוי **ובשם הרב קרליץ** (חוט שני ח"א פ"ג סוף ס"ק ב) כתבו שיש להימנע מלעשות טחינה בשבת.

פסק השו"ע והרמ"א בלישה בשינוי

השו"ע מתיר בקמח קלי שאינו מתגבל לעשות מעט אפילו בעבה ובשתייתא כותב בבליה רכה לעשות בשינוי אחד שמשנה בסדר הנתינה

14. שולחן ערוך אורח חיים הלכות שבת סימן שכא סעיף יד

אין מגבלין (פי' נתינת מים בקמח נקרא גיבול) קמח קלי, הרבה, שמא יבא ללוש קמח שאינו קלי. ומותר לגבל את הקלי מעט מעט. (והיתר זה לרמב"ם הוא משום שגיבולו מדרבנן ולתוס' אע"פ שיש דבר המתגבל וגיבולו מהתורה. ולתרומה ההיתר הוא רק בנתינת מים מערב שבת. ע"פ משנ"ב נב.)

אבל תבואה שלא הביאה שליש שקלו אותה ואח"כ טחנו אותה טחינה גסה, שהרי היא כחול והיא הנקראת שתייתא, מותר לגבל ממנה בחומץ וכיוצא בו הרבה בבת אחת; והוא שיהיה רך, אבל קשה, אסור מפני שנראה כלש. (ו אפ"ל ברכ') משנ"ב נז: אבל אם עושה מעט מעט מותר אפ"ל בעבה ובלי שינוי לדעה זו. דלה"א לקמן בס"ז אסור בעבה בכל גונוי צריך לשנות. כיצד, נותן את השתייתא ואח"כ נותן את החומץ. (וזה מועיל לשו"ע בדבר שאינו בר גיבול אפילו שיעקר האיסור בגיבול ולא בנתינה)

וכן התיר השו"ע עירוב שתי וערב בדבר שאינו בר גיבול ואפילו בבליה עבה

15. שולחן ערוך אורח חיים הלכות שבת סימן שכד סעיף ג

אין גובלין מורסן לבהמה או לתרנגולים; אבל נותנים בו מים ומעביר בו תרוד או מקל שתי וערב

טעם ההיתר לרמב"ם כיון שמורסן אינו בר גיבול. ולתוס' מדובר שהוא בר גיבול קצת ולכן לא מתחייב בנתינת המים (ביה"ל אין גובלין' בסופו)

הרמ"א כותב להתיר רק בבליה רכה ובשני שינויים

16. שולחן ערוך אורח חיים הלכות שבת סימן שכא סעיף טז

שחלים... **הגה:** ואם ינותן האוכל תחלה ואח"כ החומץ או היין יומערו באצבעו, שרי דהוי שינוי כמו בשתייתא דלעיל שהיא בלילה רכה. משנ"ב סו. וכן נוהגין להתיר ע"י שינוי; ומקום שדרכו לעשות כך בחול, יתן בשבת החומץ תחלה ואח"כ האוכל.

לרמ"א במקרים מסויימים מותר שינויים גם בבליה עבה. כגון שלא יכל להכין מערב שבת (שעה"צ שכא פד) או לצורך תינוק (חזו"א נח ח' כשכותשין) והיתר זה למשנ"ב הוא דווקא בדברים שהם ברי גיבול (ביה"ל שכד ג' אין') כיון שאחרת נאסרים בנתינת המים. ולחזו"א (נז ג) גם באינם ברי גיבול.

ולשו"ע שפסק כרמב"ם, בדברים שהם ברי גיבול אין היתר לעשות שינוי בבליה עבה (משנ"ב שכ"ד ז ע"פ ט"ז) 'דהא לא עדיף נתינת מים במידי דבר גיבול מגיבול עצמו באינו בר גיבול'.

המשנ"ב אחר שדן בשינוי בסדר הנתינה כתב שטוב שישנה גם באופן העירוב

17. משנה ברורה סימן שכא ס"ק נז

(נז) ואפ"ל ברכ' וכו' - עיין בט"ז שכתב דאסור לערוב בשבת של פסח קמח שעושים מטחינת מצה אפוייה ליתן ביין או במי דבש אף דמי לשתיתא שהוא טחינה גסה ושם מותר ברכה היינו ע"י שינוי אבל בקמח זה אין ידוע מה נותן תחלה בחול כדי לידע מה הוא השינוי ע"כ אסור אם עושה הרבה ובא"ר כתב דאם אין ידוע יעשה שינוי דמפרש בגמרא שיתן המאכל תחלה ואח"כ המשקה וכן בחזק יעקב בסימן תע"ג מצדד להקל בזה.

וטוב להחמיר שלא לערב בכך רק מנענע הכלי עד שיתערב (וזה על פי ספר התרומה שם שכתב לערב באצבע אפילו כשנתן את המים מאתמול)

סיכום להלכה

סברות נוספות שהובאו להיתר:

- עשייה סמוך לסעודה ובכמות שצריך לסעודה (ע"פ רשב"א ד עה. ובמשנ"ב סו כתב שלא שייך בלש)
- הטחינה נחשבת נילושה והוספת המים לא מייפה את העיסה ולכן אין בה לישא אחר לישא (מנח"א ע"פ ביה"ל אין מגבילין לעיל)
- הטחינה ראויה לאכילה כמות שהיא ואיסור גיבולה הוא מדרבנן כיון שהוא 'תיקון אוכל בעלמא' (ע"פ ביה"ל יד 'שמא יבוא' בהסבר היתר קליות לתוספות)

לישה בירקות קצוצים

המשנ"ב כותב שבירק שנחתך דק שייך מגבל ולכן צריך לעשות בשני שינויים

21. משנה ברורה סימן שכא ס"ק סח

ובירק הנקרא שלאטין אין לדקדק בכל זה כיון שאין חותכין אותו דק דק אבל מה שחותכין צנון וקשואין שקורין אוגערקע"ס דק דק ושופכין חומץ או שאר דבר לח לתוכן ומערבין אותן ביחד (פד) צריכין ליזהר שלא לערב בכף בכח או יענעו בכלי עצמו וטוב להחמיר ג"כ שיתן החומץ ואח"כ המאכל.

וכשחל פסח בשבת ושכח מבעוד יום ליתן המשקה לתוך החרוסת לדעה קמיתא מותר ליתן המשקה בשבת ולא יטרוף בכף אלא באצבע ולדעה הי"א גם זה אסור אם לא שיעשה אותה ג"כ רכה.

והוסיף שבשעת דחק שלא ניתן לתת נזלים קודם השבת מותר גם בבליה עבה לעשות בשני שינויים

22. שער הציון סימן שכא ס"ק פד

(פד) ואף דהוא עבה, ובעבה מחמיר היש אומרים מפני נתינת המשקה, כתב הט"ז דבצנון מפני שאי אפשר לעשות מערב שבת סמכין אדעה קמיתא דסבירא להו דלא אמרינן נתינת המשקה זהו גיבולו, והעתיקו גם כן האליה רבה לדינא:

גדרי עיסה רכה ועבה

23. חזון איש מועד סימן נח אות ט - הא בעבה הא ברכה

נראה דרכה היינו דנשפך ונרוק אבל אכתי הן גוש ולא נוזל.

אבל אם המים מרובים והן רק כמים עכורין אינו כלל בשם לש מיהו אם נשקעין לשולי הקדירה ומתערבין אפשר ובכלל לש הוא אבל יש לו דין רכה.

ומיני האבקים שנמסים במים מותר לערבן במים בשבת ואין גזרה משום לישא.

דברים ששייך בהם גיבול – כגון מים בקמח או בעפר לשו"ע יש בנתינת המים בהם איסור דרבנן (ב"י בשם מ"מ ח טז) ורמ"א יש בנתינת המים בהם חשש איסור תורה.

אמנם בנוזל עב שאינו מתערב כמו מיונז גם לשיטה זו אין איסור בנתינתה כלל ויש רק לדון בעירובה (ארח"ש ו ד)

דברים שלא שייך בהם גיבול – לשו"ע מותר לתת בהם נוזלים ויש איסור בגיבולם מדרבנן (וכ"כ בחזו"ע עמ' רפב) ולרמ"א יש לחוש שאיסור נתינת המשקים בהם מהתורה (דרכ"מ שכ"ד) וכן חשו חלק מפוסקי ספרד (בא"ח משפטים יד. אול"צ ב לג.)

בלילה עבה לשו"ע – בדבר ששייך בו גיבול כגון קמח ומים לא מועיל שינוי בבליה עבה (משנ"ב שכד ז). ובדבר שלא שייך בו גיבול לדעת השו"ע מותר לעשות בשינוי מעט מעט אפילו בבליה עבה כלומר בכמות מוגבלת לאותה סעודה (ב"י שכא) ויש אומרים שלא התירו שינוי בעבה בכל אופן (כה"ח קיג. מאמ"ר ח).

בלילה עבה לרמ"א – לפוסקים כרמ"א אסור בבליה עבה גם בשינוי כיון שיש לחוש שאיסור נתינת המים בהם מהתורה ולכן ההיתר רק כשנתן המים מבעוד יום (משנ"ב שם נז)

במקרים מסויימים, הותר עשייה בשינוי בבליה עבה גם לרמ"א והוא כשלא יכל להכין מערב שבת (שעה"צ שכא פד) או לצורך תינוק (חזו"א נח ח 'כשכותשין') והיתר זה למשנ"ב הוא דווקא בדברים שהם ברי גיבול (ביה"ל שכד ג אין) כיון שאחרת נאסרים בנתינת המים (כתס'). ולחזו"א (נז ג) גם באינם ברי גיבול.

בלילה רכה – בבליה שלא שומרת על צורתה ונשפכת אך אינה נוזלית (חזו"א נח ט) איסור גיבולה מדרבנן לכל הדעות. ולשו"ע מותר לעשותה בשינוי אחד של שינוי בסדר הנתינה. וכן מנהג הספרדים (אול"צ שם ו) ולמנהג האשכנזים להחמיר לעשות בשני שינויים (משנ"ב נז. שש"כ ח ט. ולחזו"א אין בזה צורך). ולכן נתינת פירורי לחם לתוך אשל מנוער, למנהג הספרדים די שיערב בשינוי אחד (אול"צ שם) ולמנהג האשכנזים נכון שישנה גם בסדר הנתינה וגם בדרך העירוב.

בלילה שהיא מימית – כלומר שאינה כגוש כלל רק כנוזל עכור אין בה איסור גיבול. וכן עיסה שמרוב דלילותה אין החתיכות שבה נדבקות, ומותר לערבה ללא שינוי (מאמ"ר ק ב)

דייסה לתינוק – אם היא מימית לגמרי כמו מטרנה אין בה איסור לישא. ואם מעבים אותה עם דייסה נוספת ונעשית סמיכה אך עדיין מיועדת לשתיה יש לשנות בסדר הנתינה (שש"כ ח כג) ובשעת צורך עבור תינוק יש להתיר גם בדייסה עבה אך ישנה גם בצורת הערוב (פסקי תשובות שכא כח א).

חתיכות גדולות – לא שייך בהם גיבול ולכן מותר לתת חתיכות גדולות של לחם לתוך גבינה למריחה.

הכנת טחינה – טחינה גולמית שמערים אותה במים כדי להכין סלט טחינה. יש אומרים שכיון שהיא אחידה ואין בה גרגירים לא שייך בה איסור לישא (אול"צ שם ט) ויש אומרים שמותר לעשותה בשינוי ואין לחוש למה שבתחילה היא מתקשה כיון שהיא עתידה להתרכך וזו כוונתו (הרב אלישיב הלכות שבת שבת ח"א פ"ג סט"ז) ויש אומרים שאסור שתתגבש כלל ולכן יש לתת תחילה את כל המשקה לכלי ואז לתת לתוכו את הטחינה ולערב בשינוי (שש"כ ח לא. מאמ"ר ק י). ולכל הדעות בעירוב של שום כתוש לתוך הטחינה יש לחוש ללישה ולעשות בשינוי על פי הדעות לעיל.

עירוב מיונז בסלט ירקות – אם הירק חתוך דק דק יש בו איסור לישא אע"פ שהוא דבר שלא מתגבל ולכן יש לעשות אותם בשינוי אחד לשו"ע

ובשני שינויים לחומרא לרמ"א ולפוסקים כמותו. והוא הדין בנתינת דבש לשום או חרדל כתושים (בא"ח שם יח. משנ"ב סח. אול"צ שם ה). ויש אומרים שמותר ליתן מיונז בסלט כשעושה מעט בסמוך לסעודה על מנת לאכול לאלתר¹ (חזו"ע ד עמ' רפב)

חצילים או תפוזים או מיונז – סלט שנעשה באופן שמרסקים את הירק (כגון חציל או ז'פוח אדמה) לגמרי אסור לתת עליו טחינה אלא בשינוי כדלעיל שלשו"ע בשינוי אחד ולמשנ"ב (שכא סח) טוב להחמיר בשינוי שינויים. ואם החציל שלם או חתוך לחתיכות גדולות מותר (משנ"ב שם).

אמנם בנתינת משקה ממש למנהג האשכנזים יש להחמיר כיון שיש בנתינתו חשש איסור תורה ואין מניעה להכינו מערב שבת (ארח"ש ל) ואם הירק מבושל ונתרכך יש מקלים (שם ושם"כ ח כח) ובביצה יש לחתוך לחתיכות גדולות קצת כיוון שלא מתרכך בבישול (שם"כ שם)

לישה אחר לישה – יש לישה אחר לישה באופן שהלישה השניה מתייפה העיסה יותר כמו שקיים איסור בעריכה משום לש אע"פ שנעשית לאחר הלישה (ביה"ל יד' אין מגבלין). אמנם אם נילושה כבר לגמרי ורק מוסיפים לה מים לדללה אין בזה איסור לישה.

לישה לאכילה לאלתר – לישה לאלתר נאסרה ואינה כטחינה לאלתר (משנ"ב שכא סו) ויש מתירים בזה (רשב"א ד עה שלמד דין טחינה מדין לישה)

לישה בירקות מבושלים – יש אומרים שירקות שנתינוס הרבה בבישול מותר למעכס בשינוי מזלג ולערבם עם הרוטב ואין בזה משום טוחן או משום לש ויעשה מעט לצורך אכילתו (שם"כ ח כד) ויש אוסרים בעבה ומצריכים שינויים ברכה (מאמ"ר ק יב)

גבינה רכה בשמנת או בדבש – מותר לערב גבינה רכה בדבש כיון שאין בה חלקים מפורדים שנדבקים על ידי זה (אג"מ ד עד. ארח"ש בשם הרב קרלין) ויש אוסרים (שם"כ ח א) ויש מסבירים שהאיסור כשהעירוב מעבה את העיסה ולא רק נותן טעם והוא הדין בקקאו, שוקולד ריבה וכד' בגבינה (פסק"ת שכא כח ב).

נוזל לתוך פירות מרוסקים – אם מדללים את התערובת מותר ואם מדבקים אותה יש לעשות בשינוי (פסקת"ש שם ד)

הכנת ג'לי – יש מתירים להכין ג'לי בשבת (חזו"ע שבת ד עמ' רפא) ויש אוסרים מחשש גיבול, לש, עובדין דחול ולמנהג האשכנזים גם נולד (ארח"ש ו מח)

הכנת מיונז – יש אוסרים להכין מיונז סמיך מצד מגבל ומצד מוליד (שם"כ יא לג) ויש מתירים אם כשעושה על דעת לאכול לאלתר ומערב בנחת (חזו"ע רעג)

שריית שומשומין – אסור לשרות שומשומין במים גם לשו"ע כיון שיש להם תכונה שבחיבור למים נתלים זה בזה (שו"ע שם יב).

להשתין בעפר – יש אוסרים כיון שנותן מים לעפר ויש בזה חשש גיבול. וגם למקלים בנתינת מים יש איסור דרבנן (בא"ח משפטים טז. משנ"ב נז) ויש אומרים שמותר כיון שאינו מתכוין לגבול. והוא הדין ריקת המוהל (חזו"ע ד רפז) ולכל הדעות מותר בטיט שאינו שלו וכן להשתין במקום שכל הקרקע עפר תיחוח.

¹ כיוון שהשו"ע התיר בחרדל ללוש מעט. ואין שייך לישה אלא בדברים שמרוסקים הרבה ועוד שלרשב"א יש דין לאלתר גם במגבל.